

здоров'я та необхідності й переваг ведення здорового способу життя, що забезпечують живильне тло для соціальної успішності особистості.

Дослідники лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання вважають, що дитина, у якої буде сформоване сприйняття власного здоров'я як особистісної цінності, вмітиме розробляти власну стратегію успішного життєздійснення й жити за нею. Тобто, буде бережно ставитися до власного здоров'я і здоров'я оточуючих; прагнути до активного опанування знань і навичок по його збереженню та примноженню, їх втіленню у особистому та професійному житті.

Література

1. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Суми: видавництво «МакДен», 2011.
2. Концепція нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.
3. Кордубан И. Л., Лазаренко Л. А. Психологическая характеристика феноменов успех и успешность электронный ресурс. Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Гуманитарные науки». 2007. № 5. URL: <http://www.ncstu.ru>.
4. Матеюк О. А. Успішність особистості: сутність та зміст феномену. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31.
5. Програма виховання «Нова українська школа: у поступі до цінностей». URL: <http://prv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
6. Тугушева А. Р. Представления о социальной успешности и личностное самоопределение юношества: автореф. дис. ... канд. псих. наук. Самарский государственный педагогический университет. Самара, 2017.

Комаровська О.А., м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВІКОВОМУ РАКУРСІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто поняття «художня комунікація», виокремлено психолого-педагогічний і естетико-музикознавчий аспекти художньої комунікації. Розглянуто складники художньої комунікації суб'єктів як цілісного феномену. Проаналізовано тенденції ставлення учнів основної і старшої школи до видів мистецтва як способу самовираження.

Ключові слова: *художня комунікація, інтерпретація, самовираження через мистецтво*

У реаліях соціокультурних процесів, які набувають глобалізованого

характеру, з одного боку, особистість отримує широкі можливості пошуку будь-якої інформації, зокрема і у сфері мистецтва, а з іншого, – вона все більше відмежовується від міжособистісного спілкування, яке вкрай важливе щодо пізнання мистецтва. Водночас, мистецькі процеси все активніше інформатизуються, стрімко набувають нових форм взаємодії з аудиторією.

Врахування об'єктивної картини зумовлює зростання уваги педагогів до впливу сучасних форм побутування мистецтва і власне творів мистецтва на ціннісну сферу особистості. Актуальність проблеми зростає у зв'язку з посиленням «замаскованих» квазімистецьких явищ з особистісно руйнівною дією поряд зі зникненням бар'єрів між ними і аудиторією, а отже, з ускладненням педагогічного коригування цих впливів. Саме тому, насамперед, слід детальніше розглянути феномен художньої комунікації.

Висловлюючи далі власну позицію і результати експериментальних досліджень, автор статті враховує також дані, здобуті вченими у сфері мистецтвознавства, соціології, педагогіки тощо [1; 3-6], зокрема й стосовно інформаційно-комунікаційної сфери [7], так званого «культурного оточення» особистості [5], змістової динаміки художньо-інформаційного простору [2].

Як відомо, комунікація як багатоскладовий процес, що базується на продукуванні, поширенні, сприйнятті інформації як міжособистісно, так і через засоби масової комунікації, пов'язана з декодуванням текстів (повідомлень). Зрозуміло, що художня комунікація як різновид комунікації пов'язана з декодуванням символіки різноманітних художніх текстів у різних видах мистецтва та інтерпретацією цих текстів.

Базуючись на цих очевидних вихідних тезах, художню комунікацію як психолого-педагогічний і естетико-мистецтвознавчий феномен розглядаємо в декількох ракурсах:

- як комунікацію реципієнта з твором мистецтва (художніми образами, створеними митцем); твір постає як джерело художньої інформації; а результатом комунікації є образ-інтерпретація, створена реципієнтом;
- як комунікацію реципієнта з митцем – через ті твори, які сприймає та

інтерпретує реципієнт; джерелом інформації є митець, який опосередковує її донесення до реципієнта через просторові і часові кордони в художніх образах; цей ракурс комунікації важливий для поглиблення розуміння художнього образу, створеного митцем і закодованого в певних символах-художньо-ціннісних значеннях;

- як комунікацію «навколо» творів мистецтва як спілкування реципієнтів між собою – безпосередньо або опосередковано: в дискусіях, обміні враженнями, через критику, мистецтвознавчі публікації, рецензії тощо; в такій комунікації відбувається пізнання мистецтва суб'єктами через прийняття/неприйняття значень «іншого»;

- як комунікацію-саморефлексію реципієнта; декодуючи смисли, закладені в твори мистецтва, реципієнт дослухається до власного життєвого і художнього досвіду, зіставляє його з тим, що пізнав, відзначаючи нове для себе, приймаючи або не приймаючи це «нове» до свого внутрішнього світу.

Зауважимо: всі виокремлені позиції пов'язані з ціннісною сферою особистості: пізнаючи твір, реципієнт занурюється в той образ світу, що художніми засобами втілив митець, який емоційно сприйняв певну життєву ситуацію і запропонував нам унікальне і неповторне її бачення; декодуючи закладене митцем, реципієнт створює в уяві власний образ того, що саме він «почув» або «побачив» у творі, збагачуючи авторське трактування власним – з позиції життєвого досвіду, приналежності до національної культури, до певної історичної епохи тощо; при цьому реципієнт, як і митець, дослухається до свого світосприйняття, змін у своїх емоційних станах тощо; спілкуючись з іншими щодо творів, реципієнт стверджується у своїх почуттях і думках, осмислює себе в контексті об'єктивних художніх цінностей і проживає їх, формує в такий спосіб особистісні цінності, які скеровують його подальше художнє пізнання і навіть вчинки, поведінку. Саме тому, щодо всіх позицій, особливо якщо реципієнтом є дитина, молода людина, важливою є грамотна і тактовна організація з боку вчителя коригувальних впливів на ціннісну сферу.

Отже, істотного значення набуває розуміння того, як змінюються

інтереси, смаки, уподобання учнів стосовно творів різних мистецтв, незалежно від способу отримання художньої інформації. Зрозуміло, що унікальність художніх образів, створених митцями, породжує нескінченність інтерпретацій: чим вища художня цінність твору, тим більше «вилучається» смислів. Унікальність кожного реципієнта (його досвіду, темпераменту, здібностей, уподобань) унеможлиблює уніфікацію проявів ставлення. Тим не менш, припускаємо можливість об'єктивних тенденцій, зумовлених, зокрема, віковим розвитком особистості, що може допомогти педагогу вибудувати стратегії художньої комунікації.

З метою з'ясування таких тенденцій проведено дослідження самопізнавального ставлення підлітків і старшокласників до мистецтва і мистецької творчості. З'ясовувалось, чи усвідомлюють вони вплив мистецтва на своє життя – емоційний стан, працездатність, можливість зняття стресів тощо. При замірюванні бралось до уваги, що такий вплив людина відчуває, коли вона сприймає твір (слухає, споглядає) і коли вона сама активно задіяна в практичному творенні (виконує чи створює музику, танцює, малює тощо). Тому дослідження відбувалось стосовно одних і тих самих дітей у двох взаємодоповнювальних векторах з учнями від 10-11 до 16-17 років, тобто від п'ятого до випускного класу школи. Учням пропонувалось:

1) зафіксувати (осмислити) факт звернення / не звернення до творчості для покращення настрою (в разі відчуття тривожності, пригніченості, спричинених різного роду невдачами, образами з боку інших тощо); якщо ж факт звернення до мистецтва зафіксований, школярі вказували, до творчості в якому мистецтві вони тяжіють і до якого виду мистецької діяльності вони найбільше внутрішньо вмотивовані, – до сприймання чи до художньо-практичної діяльності;

2) ті ж позиції замірювань стосувались фіксації того, чи звертаються учні до мистецтва, коли вони перебувають в емоційно позитивному стані, наприклад, відчувають піднесеність, радість тощо.

Для узагальнення даних як уніфікований вибір фіксувався в разі, якщо

певний вид діяльності або вид мистецтва вказували не менше, ніж 75 % респондентів. Для достовірності результатів вважалось суттєвим відзначити наявність досвіду спілкування учня з мистецтвом в неформальний спосіб, поза обов'язковим освітнім процесом у закладі загальної мистецької освіти.

Кількісні результати, подані в таблицях 1-3; види мистецтва або мистецької діяльності подавались ранжовано – від кількісно вищих показників до нижчих – за відповідями учнів.

Таблиця 1.

Самопізнавальне ставлення до мистецтва учнів 5-7 класів

Зміст опитування	Вік підлітків, кількість ствердних відповідей (%)		
	5 клас	6 клас	7 клас
Звернення до мистецької творчості	95,0	94,5	93,0
для покращення емоційного стану	Малювання слухання музики		Слухання музики, малювання
для вираження позитивних емоцій	Спів, танець	Танець, малювання, слухання музики	Слухання музики, танець, малювання

У таблиці 1 відсутня диференціація респондентів за досвідом спілкування з мистецтвом поза офіційним освітнім процесом. Це пов'язано з тим, що результати замірювань у дітей, що навчаються в закладах неформальної мистецької освіти, і тих, хто обмежив себе лише загальною мистецькою освітою, виявились ідентичні. Причому кількісні показники звернення до мистецтва для покращення емоційного стану і для позитивного самовираження є достатньо високими (93-95 %). Однак, якщо для 10-11 річних учнів на першому місці – малювання (дія), то для семикласників у пріоритеті – музика, слухання улюблених творів.

Дещо різноманітнішою є картина «позитивного» самовираження через мистецтво. На першому місці у п'ятикласників та шестикласників – види творчості, пов'язані з «дією», активним практичним творенням засобами власної тілесності – голос і рухи тіла, що є безпосередніми виразниками емоцій: у п'ятикласників – спів, танець; у шестикласників танець винесено на перше місце; важливим є малювання. Натомість у семикласників (це 13-14-річні учні на порозі ранньої юності) дія змінюється прагненням віднайти суголосні

власному настрою смисли у звучанні музичних творів, що допомагає їм заглибитись у власні почуття, зрозуміти себе. Простежується закономірність: негативні стани підліток прагне подолати видами мистецької діяльності, що супроводжується зануренням у себе, концентрацією на емоції; а для вираження радості звертається до такої творчості, що сприяє можливості поділитися переживаннями.

Таблиця 2.

Самопізнавальне ставлення до мистецтва учнів 8-9 класів

Зміст опитування	Вік підлітків, наявність досвіду неформального спілкування з мистецтвом, кількість ствердних відповідей (%)			
	8 клас, досвід +	8 клас, досвід -	9 клас, досвід +	9 клас, досвід -
Звернення до мистецької творчості	96,2	79,5	92,1	79,2
покращення емоційного стану	Слухання музики, перегляд фільмів, малювання			
вираження позитивних емоцій	Слухання музики			

З даних таблиці 2 стосовно самопізнавального ставлення до мистецтва старших підлітків, бачимо розбіжності в досвіді неформального спілкування з мистецтвом, що відповідає й кількісним даним звернення до художніх творів або мистецької діяльності – як у ситуації негативних переживань, так і в ситуації позитивних емоцій. Однак, вибір способів спілкування з мистецтвом ідентичний: для покращення настрою першість отримує слухання музики; прагнення «дії» відходить на другий план, за винятком «малювання», якщо учень прагне стабілізувати негативні переживання. Цікаво, що старші підлітки звертаються і до кіномистецтва, знаходячи в постатях героїв фільмів відповідність своїм думкам, співпереживаючи та ідентифікуючи себе з ними і вступаючи в діалог. Проте для вираження позитивних емоцій старшому підлітку важливо не стільки ділитись ними з іншими, як «чути себе», ідентифікувати переживання з інтонаційним розгортанням музики, залишатись з мистецтвом «сам на сам», осмислювати свої емоції; для таких переживань йому не потрібні посередники. В цьому віці особа часто навіть соромиться зовнішніх проявів своїх переживань на очах у інших людей.

Серед старшокласників (16-17 років) загальна картина звернення до

мистецтва респондентів із досвідом навчання поза загальною мистецькою освітою та респондентів без такого досвіду подібна до попередньої вікової категорії, як і вибір видів мистецтва і мистецької діяльності.

Таблиця 3.

Самопізнавальне ставлення до мистецтва учнів 10-11 класів

Зміст опитування	Вік респондентів, наявність досвіду неформального спілкування з мистецтвом, кількість ствердних відповідей (%)			
	10 клас, досвід+	10 клас, досвід -	11 клас, досвід +	11 клас, досвід -
Звернення до мистецької творчості	97,0	74,6	94,8	65,2
для покращення емоційного стану	Слухання музики, перегляд фільмів (рівнозначні кількісні дані)			
вираження позитивних емоцій	Танець, спів, слухання музики (рівнозначні кількісні дані)			

Однак, звернімо увагу: в ситуаціях, які потребують пошуку способів виходу з негативних емоційних станів важливим є занурення у власні емоції, намагання зрозуміти себе. Тому старшокласники обирають переважно музику, причому слухання улюблених творів, а не їх виконання; а також перегляд фільмів, що відповідають настрою. Пріоритет надається слуханню і переглядам наодинці, без сторонніх, якими в таких ситуаціях стають навіть батьки і друзі. Разом з тим, на відміну від старших підлітків, для вираження позитивних емоцій старшокласники повертаються до активних видів мистецької діяльності, через які можна миттєво поділитись емоцією: хореографія (самовираження в танці, бажано колективне, разом з іншими), спів улюблених мелодій під супровід музичних інструментів (приміром гітари). Саме з цим пов'язана, на наш погляд, відсутність серед згадуваних мистецтв і видів діяльності театру, акторства: зустріч з театром (відвідування вистави і участь у театральній самодіяльності) потребують певного опосередкування в діях і відтермінування в часі, тобто обмежують у мобільному самовираженні, хоча насправді чимало школярів з радістю беруть участь у шкільних постановках.

Наведені експериментальні дані вказують на певні тенденції, що зумовлені віковими особливостями школярів, їхнім естетичним досвідом та

природою конкретних видів мистецтва й мистецької діяльності. В них не віддзеркалено індивідуальні уподобання особистості в кожному з мистецтв, оскільки це потребує окремого дослідження. Однак, врахування об'єктивних тенденцій необхідно вчителю для організації оптимальної художньої комунікації з учнями у процесі створення художньо-освітнього середовища і складають підґрунтя для розгортання наукових досліджень.

Література

1. Берегова О. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. 388 с.
2. Комаровська О. А. Художньо-інтонаційний простір життя як джерело цінностей підростаючої особистості. *Topical issues of education: Collective monograph*. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 260–280.
3. Лазарева Л. М. Художня комунікація та її особливості в сучасному Інтернет-просторі. *Образотворче мистецтво*. 2011. № 1. С. 96–99.
4. Лупак Н. М. Художня комунікація в площині мистецької освіти: теорія, практика, інновації. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1(91). С. 6–11.
5. Моль А. Социодинамика культуры. Пер. с фр. / Предисл. Б. В. Бирюкова. Москва: Издательство ЛКИ, 2008. 416 с.
6. Синявська Л. І. Художня комунікація як різновид комунікації. *Записки з романо-германської філології*. 2019. Вип. 1. С. 180-188.
7. Holinska T., Komarovska O., Melnyk O., Pet'ko L., Shpitsa R., Sova O., Strohal T. (2019). Cloud Technologies in Art Entrepreneurship Education. *Journal of Entrepreneurship Education (JEE)*. USA. Vol. 22, Issue: 5, 1–6.

Кончук-Кашецька М.С., м. Івано-Франківськ

СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто особливості і місце морально-етичних цінностей українського народу у процесі виховання дітей молодшого шкільного віку. Виділено і описано структурні компоненти морально-етичних цінностей, визначено їх типізацію. Розкрито сутність основних функцій морально-етичних цінностей українського народу в особистісній і суспільній площині.

Ключові слова: *виховання, діти молодшого шкільного віку, морально-етичні цінності українського народу, структура, типізація, функції морально-етичних цінностей українського народу.*

Морально-етичні цінності українського народу розглядаємо як імперативні утворення вироблені і сформовані упродовж усієї його